

عنوان مقاله : تأثیر قرآن و حدیث بر ادبیات بومی لرستان

علی همت دارایی اصلانی . کارشناس ارشد زبان و ادبیات فارسی

چکیده :

بخش عمده ای از ادبیات بومی لرستان به ویژه اشعار سرایندگان محلی در اوزان و قالب های مختلف - چه زبان لکی ، لری و یا فارسی - تحت تأثیر دو منبع فیاض و گرانقدر آیات قرآن مجید و احادیث بوده است. با بررسی های انجام گرفته ، مشخص گردید به کارگیری واژه ، عبارات یا بخشی از آیات قرآنی و احادیث (اعم از قدسی ، نبوی و یا منقول از ائمه علیهم السلام) در سروده های شاعران بومی لرستان امری اتفاقی ، تغنی و یا از روی فضل فروشی نبوده بلکه ، عواملی از قبیل : شیعی بودن و عشق و ارادت خالصانه به مذهب و بزرگان دین ، آشنایی و الفت و انس با قرآن ، جایگاه رفیع قرآن در نزد آنان و توجه به جذابیت های بلاغی و معنایی قرآن در آرایش و تزیین دست نوشته های ماندگار این بزرگان نقشی اساسی ، بسزا و تأثیرگذار در ادبیات محلی را ایفا نموده و بر غنای ادبی این سامان افزوده است. از عمده ترین اهدافی که در آوردن آیه و حدیث مدنظر این نویسندگان بوده ، می توان به : تبرک ، استشهاد ، بیان اعتقادات ، تزیین و آرایش کلام و نکته پردازی اشاره کرد. به هر روی آراستن و تزیین سروده ها توسط سرایندگان بومی علاوه بر اینکه موجبات مقبولیت آثار آنان را فراهم آورده ، سبب شده تا این دست نوشته ها در نزد عامه مردم پذیرفتنی و مورد احترام باشند. هر چند اثر پذیری ادبیات از قرآن و حدیث سابقه ای دیرینه و درازای شعر و ادب فارسی دارد اما ، پیوند و تلفیق مناسبات لفظی در بافت ادبیات بومی با توجه به اشرافیت و تبحر سرایندگان در مسایل ادبی ، موضوعی

جذاب و درخور تأمل است، به گونه ای که به کارگیری این موارد باعث برانگیخته شدن التذاذ ادبی و ایجاد حس خوشایند ناشی از درک مفاهیم هنری در خواننده می شود.

در این مقاله تلاش شده است تا مصادیق اثرپذیری از آیه و عبارات قرآنی و احادیث با ذکر اصل آیه و حدیث به صورت واژگانی و گزاره ای استخراج و باتوضیحاتی کوتاه در دسترس علاقه مندان و پژوهشگران قرار گیرد.

کلید واژه: قرآن، حدیث، اثرپذیری، ادبیات بومی، تلمیح، اقتباس، اشاره

مقدمه:

قرآن مجید، منشور زندگی ما مسلمانان، سرشار از آموزه های متعالی و مترقی برای هدایت و سعادت افراد بشر است. کلام الهی از ابتدای نزول و در طی قرن های گذشته تا کنون به طور مستقیم و غیر مستقیم در تمام جنبه های مختلف زندگی خداجویان راه یافته و آثار و برکات آن، در گفتار و رفتار مردم نمودی بارز و آشکار دارد. احادیث منقول از پیامبر اکرم (ص) و معصومان دیگر - علیهم السلام - نیز برای ما شیعیان همین حکم را دارد و به صورتهای گوناگون در قول و کردار مومنان تأثیری شگرف و ملموس داشته است. یکی از مشخص ترین این موارد، تأثیر قرآن و حدیث در ادبیات فارسی - اعم از منظوم و منثور - است که در اشعار رودکی و در نثرهای غیر عرفانی به وضوح قابل مشاهده است و در دوره های بعد به ویژه در آثار به جا مانده از عرفا و متصوفه به شکل پررنگ تری این اثرپذیری کاملاً نمایان است، به گونه ای که سرمایه ای بزرگ و غنی از آیات و عبارات قرآنی و احادیث در بسیاری از سروده ها و دست نوشته های این بزرگان به گونه های: « اشاره »، « تلمیح »، « اقتباس »، « تضمین » به کار رفته است.

سوال اصلی ما در پژوهش حاضر این است که آیا بکارگیری آیات و احادیث در ادبیات بومی نیز اثر گذار بوده است؟

اگر به ادبیات محلی لرستان - به ویژه شعر - نگاهی بیندازیم ، می بینیم ، سرایندگان بومی نیز در ادامه روند مبارک تلفیق آیه و حدیث با شعر با استفاده از واژه ، عبارت یا بخشی از آیه یا حدیث ، سروده های خویش را زینت داده اند و این موضوع در بیشتر اشعار فارسی ، لری و لکی سرایندگان بومی به شکلی کاملاً گسترده قابل بررسی است.

یکی از جنبه هایی که موجب زیبایی این گونه آثار شده ، به کار گیری هنرمندانه آیات و احادیث در بافت شعر محلی است و از ارزش زیبا شناختی فوق العاده ای برخوردار است و اهمیت کار آنان آن گاه دو چندان می شود که قریب به اتفاق این سرایندگان شاگردان مکتب خانه های قدیمی بوده و با ذوق و قریحه ذاتی و خدادای خویش به آفرینش این سروده ها دست زده که در نوع خود جالب توجه و ستودنی اند.

از آنجا که بررسی همه آثار بومی - با توجه به سختی خواندن شعر محلی و حجم نسبتاً گسترده - نیاز به فرصت و مجال بیشتری دارد ، این مقاله با تأکید بر آثاری مانند : گلزار ادب لرستان از آقای اسفندیار غضنفری و باغ آرزو نوشته منوچهر نورمحمدی مورد تحقیق قرار گرفته است.

گفتنی است ، دکتر علی اصغر حلبی در کتاب تاثیر قرآن و حدیث در ادبیات فارسی ، محمدرضا راشد محصل در کتاب پرتوهای قرآن در ادب فارسی و نگارنده در پایان نامه کارشناسی ارشد تحت عنوان « کاربرد هنری آیات قرآنی در نثر عرفانی » موضوع تاثیر قرآن و حدیث در نثر و نظم فارسی مورد کنکاش قرار گرفته است.

۱-پیشینه تاثیر قرآن بر ادبیات فارسی و بومی

مسلمانان در زمان حیات پیامبر (ص) با عشق و علاقه فراوان معنای و مفهوم آیات قرآن را از آن حضرت دریافت می کردند . پس از گسترش اسلام و رسیدن قرآن به سرزمین های غیر عرب و به سبب علاقه مندی

شدید آنان به دریافت محتوای قرآنی عاملی شد تا اندیشه ترجمه قرآن به سایر زبان ها مطرح شود و نخستین ترجمه قرآن به زبان فارسی در نیمه اول قرن چهارم هجری توسط گروهی از علمای ماورالنهر تحت عنوان « تفسیر طبری » انجام شود.

ادبیات فارسی به ویژه ادبیات عرفانی ، به شکل چشم گیری تحت تاثیر مفاهیم دینی و آموزه های متعالی قرآن و احادیث قرار گرفت به طوری که همه شعرا و نویسندگان ، به آثار ادبی و علمی خود رنگ و بویی اسلامی دادند و از این راه توانستند بر غنای آثارشان بیفزایند ، به گونه ای که بدون آشنایی با قرآن ، دست یابی به معنای مورد نظر نویسندگان و موضوعات مطرح شده توسط آنان امکان نداشت.

با نگاهی گذرا به ادبیات بومی لرستان در می یابیم که این تاثیر در اغلب دست نوشته های بجای مانده از نویسندگان و شعرای محلی موجب شده تا آمیخته شدن فرهنگ اسلامی در اقلیم ادب بومی آثاری پدید آید که در رشد و بالندگی ادب این سامان نقشی اساسی و جاودانه ایفا کند و به تدریج در سده اخیر این تاثیر پذیری سیر صعودی داشته است.

در بیشتر آثار بجا مانده از نویسندگان و شعرای بومی به ویژه سروده های موجود ، تاثیر پذیری از آیات و روایات به شکل گسترده قابل مشاهده است. از عمده ترین عوامل تاثیر پذیری می توان به مواردی نظیر : جذابیت های هنری ، معنایی و بلاغی قرآن ، آشنایی عمیق و انس و الفت با قرآن ، جایگاه رفیع و بلند مرتبه قرآن ، اسلامی بودن حاکمان وقت ، رونق شب نشینی ها ، وجود مکتب خانه و آموزش علوم اسلامی اشاره کرد.

۲- اهداف کاربرد قرآن

هر کدام از شعرای محلی از آوردن آیات و احادیث در نوشته های خود ، نیت ها و منظوره های خاصی داشته اند که در ذیل به عمده ترین این اهداف اشاره می شود.

الف (تبرک و تیمن

در این شیوه اقتباس ، شاعر با استفاده از آیه یا عبارت قرآنی ، نوشته خود را موکد و مبارک می گرداند .
گشایش غزل ها ، قصیده ها ، مثنوی های و مقدمه ها با نام خداوند علاوه بر تیمن و تبرک نوشته ، عاطفه و احساس خواننده و شنونده را تحت تاثیر شگرف قرار می دهد. مثال:

ملا منوچهر کولیوند :

از ازل مقصود آدم نقطه توحید اکرم   بای بسم الله اعظم بر تو هت عنوان کار   (گلزار ادب : ص ۴۲۹)
(

ترکه میر :

یگانه واحد تنیا طاقتی   هم رب و هم رحمن دویر ژ آفتی   (همان : ص ۱۶۵)
یا فرد واحد قیوم قهار   یا عالم الغیب سر پوش ستار   (همان : ص ۱۶۴)

ب (استناد و استشهاد

در این شیوه شاعر برای تایید نوشته های خود و بر طرف کردن شک و تردید از مخاطب و یا ثابت کردن مطلبی از آیه قرآنی یا حدیث بهره می برد. مثال :

اسفندیار غضنفری :

بر قول خواجه رفته و فریاد می زنم   آن را دوستی علی نیست کافر است.

در مذهب من آن که بود مظهر کمال   مهر خاندان علی شاخ بی بر است   (همان : ص ۵۶)

پ) حکمت و پند

در این روش ، شاعر بدون تفسیر و شرح اضافی ، کوشش می کند با استفاده از فصاحت و بلاغت قرآن یا حدیث ، در نهایت ایجاز و اختصار مطلبی را به مخاطب انتقال می دهد. مثال :

اسفندیار غضنفری :

سبق بگرفته حب مادیات از بت پرستیها خدا را ذوالفقاری ضرب شست پور عمرانی (گلزار ادب: ص ۴۷)

که اشاره است به حدیث پیامبر اکرم (ص): حب الدنیا رأس کل خطیئه

نوشاد ابوالوفایی :

شنیدم کس از مرگ هرگز نجست و گر جست مایه ز جستن نیست (همان : ص ۶۹)

اشاره به آیه ۱۸۵ سوره آل عمران : « کل نفس ذائقه الموت »

میرزا حسین بنان :

زانکه جهان به کس وفا هیچ نکرده جز وفا هست به ظاهر و خفا شیوه او ستمگری (همان : ص ۲۵۷)

ای کرده شراب حب دنیا مستت هشیار نشین که چرخ ساز و بستت (همان : ص ۲۶۴)

اشاره به حدیث نبوی : حب الدنیا رأس کل خطیئه

از حشمت جلال سلیمان اگر خبر داری دگر چرا به جهان داری اعتبار (همان : ص ۲۶۰)

اشاره به آیه ۲ سوره حشر « فاعتبروا یا اولی الابصار » و نیز اشاره به حدیثی از حضرت علی (ع) : ما اکثر

العبر و ما اقل الاعتبار

ت (بیان اعتقادات

گاه شاعر به سبب داشتن اعتقادات خاص ، تلاش می کند تا افکار و اندیشه های خود را در قالب شعر بیان کند و ممکن است هدف نویسنده باز گفت اصول اعتقادی یا تبلیغ احکام شرعی باشد.

نقی آزاد :

به پیغمبر واتن ریشه دین پنجه خارج ژ او پنجه ار گنجه رنجه (همان : ص ۹۴)

منوچهر نورمحمدی :

در دل عالم فتاده باز شور کربلا می رسد بانگ حسین از نفع صور از کربلا (باغ آرزو : ص ۵۳

(

مصدق کنز مخفیاً علی است بهترین خلق خدا علی است

حدیث مدینه علم محمد (ص) است حکایت علی بابها علی (ع) است (همان : ص ۸۷)

محمد را چراغ انبیا کرد صراط نیک و بد از هم جدا کرد (همان : ص ۱۰۹)

(

آن شیر راه معراج و عرش آنکه خفت در خوابگه مصطفی علی (ع) است (همان : ص ۸۸)

بعد او مولا امیرالمومنین کرد این قیام تیغ دو پیکر همیشه می کشید از نیام (همان : ص ۱۲۷)

نمونه اشعار از نقی آزاد :

پیغمبر واتن ریشه دین پنجه خارج ژ او پنجه ار گنجه رنجه

توحید و معنای یکتایی ذاتش	عدل یعنی تسلیم ژ تقدیر اش
نبوت یعنی انبیا تمام	یک یک ژ آدم تا خیر الانام
ژ کارخانه غیب پیام آور بین	ابلاغ کننده امر داور بین
وله قرآن امرش بنما تو ادراک	لولاک لما خلقت الافلاک
اصل چهارم یعنی امامت	پیشوای خلق تا و قیامت
و فرمان حق ضرغام دینن	هر یازده فرزند پاک و امینن
ستین دین پناهی بی کس	ساقی کوثر محشر و دسن
آخرین پورش صاحب زمانی	اصول شیعه دوازده امامن
اسمش در قرآن ضیا الارضن	شهنشاه دینن طاعتش فرضن
مدامی حاضر پری ظهورن	محتاج دستور حی غفورن
هنگام ظهور دلدل زین مکی	هفتاد و دین یک دین مکی
شغل شریفش روژی ، نمازن	بی نماز ولای شکل ورازن
پنجم معاد هست بعد از مرگ	صور اسرافیل نیش مری و جرگ
مخلوق صحرای محشر جم مکن	او روزه دیوان بیش و کم مکن
ای پنج اصوله دارای یک ریشن	اریشه دستور خداوندیشن
باید بزانی اصل و فرعیه	قول قرآن نص شرعیه
درجات دین ارکانش هشته	عاملش ژ پل صراط گذشته

(همان : صص ۹۴-۹۵)

وی در ادامه تعداد ۸ مورد از فروع دین شامل: نماز، روزه، زکات، خمس، حج، جهاد امر به معروف و نهی از منکر و نحوه ادای آنها را به صورت مختصر توضیح می دهد.

ث (تحذیر یا تحریض

در این شیوه شاعر یا نویسنده در پاره ای موارد به طور مستقیم به امر و نهی می پردازد و مخاطب را از انجام کاری بر حذر می دارد یا برای انگیزه دادن به او، از آیات یا مفاهیم قرآنی و احادیث بهره می برد.

نوشاد ابوالوفایی:

گر عاقلی دل به دنیا مبند

بده تا توانی به درویش پند

ذخیره مکن مال را ای پسر

گر هست از گور تنگت خبر

(گلزار ادب: ص ۷۶)

اشاره لطیفی است به حدیث حضرت علی (ع):

الدنيا جيفة و طلابها كلاب دينا همانند مرداری است که جویندگان آن سگانند.

چنین است آیین این کهنه کاخ

نشد شاد کس در جهان فراخ

(همان: ص ۷۶)

اشاره به حدیث پیامبر اکرم (ص): الدنيا سجن المومن و جنة الكافر

طلسم است کار جهان سر به سر

حذر کن از مکرش حذر کن حذر

(همان: ص ۷۷)

اشاره با آیه ۶۴ سوره عنکبوت: « ما هذه الحیوه الدنيا الا اهو و لعب »

ج (تاویل و تفسیر

گاه شاعر، به منظور شرح و بیان و گسترش آیات قرآنی دست به تاویل و تفسیر آیات قرآنی یا احادیث می زند و از این طریق می کوشد تا مراد و مقصودی که در ورای ظاهر آیات وجود دارد به مخاطب انتقال دهد.

این شیوه که معمولاً به همراه استشهاد نیز هست، موجب تاثیر کلام در مخاطب می شود:

نقی آزاد :

پس از وضع هضم خالصش خویند
خلطش ژ مجرای روده سرگینه
خلط خارجه ما و چوینا کثیفن
در عکس اون بدن لطیفن
اوسا او خوینه و ژ کاوش مکی
ژ سیلای ممک تراوش مکی
از راه ممک خوین میوه و شیر
پری پرورش نوزاد صغیر
(همان : ص ۹۳)

ابیات فوق ، تاویلی کوتاه از آیه ۶۶ سوره نحل می باشد :

و ان لکم فی الانعام لعبره و نسقیکم مما فی بطونه من بین فرث و دم لبناً خالصاً سائغاً للشاربین . « همانا شما راست در دامها عبرتی ، بنوشانیمتان از آن چه در شکم های آنهاست از میان سرگین و خون ، شیری نیالوده و گوارا برای نوشندگان .

چ (تزیین و تجمیل

در این شیوه ، شاعر با آراستن و نیکو جلوه دادن اشعار خود ، بخشی از آیه یا حدیثی را در شعر خود می آورد و بر زیبایی آن می افزاید.

نجف آزادبخت :

و کریمی بی چرا و چونت
و دیر العباد کن فیکون
(همان : ص ۱۴۳)

که اشاره ای زیبا به آیه ۶۸ سوره مومن است : فاذا قضی امرأ فانما یقول له کن فیکون.

یا رب رحیم رحمت بی شمار
یا لمن الملک واحد القهار
(همان : ص ۱۶۵)

اشاره به بخشی از آیه ۱۶ سوره مومن

یا ذات باقی لا حول ولد
یا حی قیوم دانای لم یلد
(همان : ص ۱۶۷)

اشاره به بخشی از آیات سوره توحید

ناقابل التوب شدید العقاب

من عبد ذلیل عصیان بی حسا و

اشاره به بخشی از آیه ۲۲ سوره مومن

میرزا حسین بنان :

(همان : ص ۳۳۱)

لولاک لما خلقت الافلاک

و شانس آما و امر بی باک

(همان : ص ۳۳۵)

پی چه دیده ماه و خورشید کور نوی

پی چه او روژه نفخ صور نوی

اشاره به آیه ۶۶ سوره زمر : « و نفخ فی الصور فصعق »

میرزا شفیع :

و لاتقربا با هذه الشجر

ژ تو بی روضه رضوان سراسر

اشاره به داستان حضرت آدم در قرآن در خصوص استفاده از میوه ممنوعه

ملا منوچهر کولیوند :

(همان : ص ۴۲۹)

لا فتی الا علی لا سیف الا ذوالفقار

والی و الا علیاً نور ایمان راجلیاً

(همان : ص ۴۳۵)

نبی نه علم شهرنی علی و بابها وتی

نبی علم دهرنی علی وجود بحرنی

ملا عوضعلی :

ژ لا تقنطوا من رحمت الله

نکریم محروم بنده رو سیاه

۲- گونه اثر پذیری از قرآن

سرایندگان محلی در بهره گیری از آیات قرآنی در آثار خود، شیوه ها و شگردهای گوناگونی را به کار بسته اند. اگر چه ارزش همه این روش ها یکسان نیست اما هر کدام از درجه اهمیت خاص خود برخوردارند.

اینک به مهمترین گونه های اثر پذیری در ادبیات محلی می پردازیم:

الف) اثر پذیری واژگانی

بعضی از شاعران با انتخاب واژه یا بخشی از آیه قرآنی یا حدیث، آن را در اثر خود منعکس ساخته اند و در واقع در به کارگیری واژگان و ترکیب ها و امدار قرآن یا حدیث اند.

نمونه هایی از شعر: منوچهر نورمحمدی

از آن **قالو بلی** هرگز نکردم تو را تا هستی و هستم فراموش (باغ آرزو: ص ۳۲)

در دل عالم فتاده باز شور از کربلا می رسد بانگ حسین از **نفخ صور** از کربلا (همان: ص ۵۳)

به آماج **قضا** افتاد یوسف جمال و دانش و مهر پدر داشت
به زندان بلا افتاد یوسف بدین سه مبتلا افتاد یوسف (همان: ص ۱۲۸)

نقی آزاد:

نبوت یعنی انبیا تمام یک یک ژ آدم تا خیر الانام

مرامی حاضر پری ظهورن محتاج دستور حی غفورن

درجات دین ارکانش هشته عاملش ژ پل صراط گذشته (گلزار ادب : ص ۹۴)

ترکه آزادبخت :

موسای عمرانان بی پرده واتا

یم تشنه ضربت و طور نمانا

تا طور سینا صاف ژ هم شان (همان : ص ۱۰۵)

نجف آزادبخت :

و کریمی بی چرا و چونت

و دیر العباد کن فیکون

و ندیمان ژ سر و یردت

و ذبیح الله پیغام آورت

(همان : ص ۱۴۳)

غلامرضا ارکوازی

حی لایزال فرد لم یزل

واجب الوجود ذات بی بدل

مدیر مدرک ارحم راحمین

خالق مخلوق بی همتا و قرین

(همان : ص ۱۶۱)

حی لا ینام دانای لم یزل

خالق مخلوق یکتای بی خلل

نوربخش جلای شمس و القمر

قاضی الحاجات مالک محشر

(همان : ص ۱۶۳)

یا رب رحیم رحمت بی شمار

یا لمن الملک واحد القهار

یا ذات باقی لا حول ولد

یا حی قیوم دانای لم یلد

(همان : ص ۱۶۷)

راحی رحمت تو بی شمارن

یکی ژ اسمات حی غفارن

هنی بی و پیم توان صبور

یا رب الرحمن رحیم غفور

ولیک گویان حاجیان حج

و شیرفتی ليله المعراج

خانه زاد خالق صاحب آب و خاک

خواجه هشت بهشت زیننده لولاک

آیه هل آتی و شان کی هات

کی تاج طه بردش و خلات

هرژ باو آدم تا و نفخ صور

ژ پیغمبران ایجاد کردی نور

عیسی روح اله تا نامت آورد

مرده صد ساله پی احیا مکرد

ژ الطاف و مهر شاه حق شناس

ابراهیم ژنار نمود کرد خلاص

هی جبل المتین نا روژ تنگ هی

هی طاقت نم ن ژای یگان سنگ هی

خلیل مدح تو کردش تکرار

و امر خالق نجات یافت ژنار

راکب دلدل ذوالفقار و کف

گوینده آواز بانگ لاتخف

(همان : ص ۱۸۸-۱۶۷)

علی داد اولاد قباد طرهانی :

و ید قدرت لولاک ، لاریب

میرزا التجاش و ذات بی عیب

و مقربان پای حجاب طیب

و عالم السر و الخفی الغیب

(همان : ص ۲۳۷)

ملا حقلی :

(همان : ص

بر پارسایان حورده پرهیزت

بر بیت المعمور قدسیان لیزت

(۳۲۶

بر قل نارکون او خلیله وه
بر ذبح عظیم اسماعیلیه وه
(همان : ص
۳۳۰)

پی چه او روژه نفخ صور نوی
پی چه دیده ماه و خورشید کور نوی
(همان : ص
۳۳۵)

صدای صور ژ دم اسرافیل خیز یا
عزراییل و امر قابض ستیز یا
ظهور قدرت یکتایی بی چون بی
آثار هیبت کن فیکون بی
(همان : ص ۳۳۸)
میرزا شفیع :

و فرمان حق دانای لم یکن
اخى وات و پیت « یا آدم اسکن »
چنی زوج ویت ژ صحرای قصور
یه تو ، یه فردوس ، یه غلمان یه حور
ملا منوچهر کولیوند :

جلوه دین مبین عین ایمان و یقین
پشت دین حبل المتین عروه الوثقی کار
اژ ازل مقصود آدم نقطه توحید اکرم
بای بسم اله اعظم بر توهت عنوان کار
هم باج ره ليله الاسرات نگین
جز نور تور کی بر رخ همراز نشین
اژ فقر تو فخرأ منیش از فقراتم
عاصی و خطاکار شهای و توهاتم

عمده ترین آیات و احادیثی که به اثرپذیری واژگانی به کار رفته اند به شرح ذیل می باشند :

۱- ایس هذا بالحق قالوا بلی و ربنا - سوره احقاف آیه ۳۳

۲- و نفخ فی الصور فصعق
سوره زمر آیه ۶۶

- ۳- اذ قال يوسف لایه
سوره يوسف آیه ۴
- ۴- و لما جاء موسى لمیقاتنا
سوره اعراف آیه ۱۴۳
- ۵- و طور سنین
سوره تین آیه ۱
- ۶- فاذا قضی امرأ فانما یقول له کن فیکون
سوره مومن آیه ۶۸
- ۷- لولاک لما خلقت الافلاک
حدیث قدسی
- ۸- بیت المعمور
سوره طور آیه ۴
- ۹- ذلک الکتاب لا ریب فیہ هدی للمتقین
سوره بقره آیه ۲
- ۱۰- سبحان الذی اسرى بعد لیلاً
سوره اسرا آیه ۱
- ۱۱- یا ایها الناس انتم الفقرا الی الله
سوره فاطر آیه ۱۵
- ۱۲- الفقر فخری
حدیث نبوی
- ۱۳- و الشمس و ضحها و القمر اذا تلها
سوره شمس آیات ۱-۲
- ۱۴- یوم ینفخ فی الصور
سوره طور آیه ۱۰۲
- ۱۵- ان الله اصطفی آدم و نوحاً و آل ابراهیم و آل عمران علی العالمین
سوره آل عمران آیه ۳۳
- ۱۶- حور مقصورات فی الخیام
سوره الرحمن آیه ۷۲
- ۱۷- قالوا لاتخف
سوره هود آیه ۷۰
- ۱۸- و قلنا یا آدم اسکن و زوجک الجنه ..... و لاتقربا هذا الشجره فتکونا من الظالمین
سوره بقره آیه ۳۵
- ۳- اثر پذیری گزاره ای :

یکی دیگر از گونه های اثر پذیری از قرآن و حدیث ، اثر پذیری گزاره ای یا جمله ای است . بنابراین گوینده عبارت یا جمله قرآنی یا حدیث خواه کامل یا ناقص در سخن خود می آورد و بیشتر به شکل های اقتباس ، تلمیح و یا حل می آید . اینک به شرح مختصر آنها می پردازیم :

الف (اقتباس

در این شیوه ، آیه یا حدیث با شکل و ساختار عربی بدون دگرگونی با اندک تغییر در نوشته جای می گیرد. منوچهر نورمحمدی :

مصدق کز مخفیاً علی (ع) است بهترین خلق خدا علی (ع) است. (باغ آرزو : ص ۸۷)

اسفندیار غضنفری :

ز زلف پر شکن و آفتاب طلعت یار پدید آیه و الیل و النهار آمد (گلزار ادب : ص ۴۶)

معمار کونین روسای کاینات ستون دیوان سبع السموات (همان : ص

۱۶۹)

ملا منوچهر کولیوند

عریان بدن و تف و لفظ صم بکم لا معجز نعلین و لابی و لام

اصحاب فیل از دست یجعل فی تضلیل ریگ ابابیل از دست حق اذر میت از جاوتی

درویش تو محبوبم شاهایه بسمه در سایه الفقر فخری هوسمه

والی والا علیا نور ایمان راجلیاً لا فتی الا علی لا سیف الا ذوالفقار

(همان :

صص ۴۳۶-۴۲۹)

ملا محمد حسین کولیوند :

(همان : ص

حق ژ « کل ائیم کفور »

هر چن من ژ کفر کافرانم دور

(۴۲۹

میرزا شفیع :

اخى وات و پیت یا آدم اسکن

و فرمان حق دانای لم یکن

(همان : ص

و لا تقربا هذه الشجر

ژ تو بی روضه رضوان سراسر

(۳۵۶

ملا حقعلی سیاهپوش :

(همان : ص ۳۳۱)

لولاک لما خلقت الافلاک

و شانس آما و امر بی باک

غلامرضا ارکوازی

(همان : ص ۱۶۷)

یفعل ما یشا یحکم ما یرید

یا ذو لکبریا ذوالعرش المجید

ب (حل یا تحلیل

در این گونه کاربردی استفاده از آیه و حدیث ، شعری از اشعار در نوشتار با خارج شدن از وزن و صورت

اصلی می آید . نمونه ترکه آزادبخت:

کعبه حاجیان   قبله حاجاتین

خالق ارض   هم سمواتین

لا شریک له   لم یزل ذاتین (همان : ص ۱۰۳)

غلامرضا ارکوازی

صانعی ، صنعت تو آشکارن   معلوم ژ تبدیل لیل و نهارن (همان :ص ۱۶۳)

هم حول و لا قوت بدر پیمن   الله بالله العلی العظیم (همان : ص ۱۷۰)

علی داد اولاقباد

صد فال لایق در شریشان   اصم الا بکم غیوت گویشان

ج (تلمیح :

در تعدادی از سروده ها صنعت تلمیح آمده که در ذیل به چند نمونه اشاره می شود.

اسفندیار غضنفری :

بر آرای حیدر کرار تیغ اهرمن سوزی   بدست ای خواجه یوم الجزا برگیر قرآن (همان : ص ۴۷)

(

تلمیحی است به حدیث : لا فتی الا علی لا سیف الا ذوالفقار

غلامرضا ارکوازی :

عیسی روح الله تا نامت آورد   مرده صد ساله ی احیا مکرد

و الطاف و مهر شاه حق شناس   ابراهیم ژ نار نمرود کرد خلاص

در دو بیت اخیر تلمیحاتی زیبا از آیه ۴۹ سوره آل عمران در رابطه با معجزه حضرت عیسی (ع) و داستان حضرت ابراهیم (ع) در قرآن آمده است.

دنیای بی وجود تو خلق کرد مخلوق گشت نیا و تو آوردن

تلمیح است به حدیث قدسی لولاک لما خلقت الافلاک

ملا حقعلی سیاهپوش:

برقی که سوخت پیکر موسی به کوه طور از نور پاک شمع جمال تو شه ظهور

اشاره به داستان حضرت موسی در قرآن و عرض ارادت به امام عصر (عج)

کاربر

نتیجه گیری :

با بررسی های انجام شده در گزیده آثار به جای مانده از سرایندهگان محلی مشخص گردید، تعدادی از این شاعران، واژه، عبارت، بخشی از آیه و یا حدیث را در بافت شعر خود جای داده و از این رهگذر توانسته اند در تلفیق آیات و احادیث با شعر و پیوند مناسبات لفظی نهایت مهارت و هنرمندی خود را به نمایش بگذارند و هر کدام از آنان به دلیل علاقه مندی و مطالعه و تدبر در قرآن و آشنایی با سخنان گرانسنگ پیامبر (ص) و ائمه (ع) در اثر پذیری از قرآن و حدیث موفق بوده و اهداف و نیت های خاصی را دنبال کرده اند که می توان به بیان اعتقادات عمیق شیعی، شفاعت از اهل بیت در آخرت و تمجید کرامات آنان، اشاره به اسامی و داستان پیامبران در قرآن، روز رستاخیز و صفات خداوند اشاره کرد. به کار بردن آیات و احادیث نیز متنوع و متناسب با موضوع اشعار بوده و پس از کشف و درک این گونه ابیات، احساس لذت ادبی به خواننده دست می دهد. نکته دیگر این که به کارگیری آیات و احادیث بیشتر به صورت واژگانی و یا تلمیح و اشاره و حل یا تحلیل بوده است.

منابع و مآخذ :

۱- قرآن مجید

۲- نهج البلاغه

۳- حلبی ، علی اصغر ، تأثیر قرآن و حدیث در ادبیات فارسی ، چاپ چهارم ، انتشارات اساطیر ، تهران ۱۳۸۵

۴- راشد محصل ، محمدرضا ، پرتوهایی از قرآن در ادب فارسی ، چاپ اول ، انتشارات آستان قدس رضوی ،

مشهد ۱۳۸۰

۵- غضنفری ، اسفندیار ، گلزار ادب لرستان ، چاپ اول ، انتشارات مفاهیم خرم آباد ، ۱۳۷۸

۶- نورمحمدی ، منوچهر ، باغ آرزو ، انتشارات اردیبهشت جانان ، چاپ اول ، خرم آباد ۱۳۸۸

پایان نامه :

دارایی اصلانی ، علی همت ، کاربرد هنری آیات قرآن در نثر عرفانی فارسی ، پایان نامه کارشناسی ارشد ،

دانشگاه لرستان ، ۱۳۸۸